

خبرهایی کوتاه از فعالیت‌های آینده‌نگری علوم و فناوری در اروپا در سال ۲۰۰۲

ترجمه و تنظیم: محمدمهدی غفاری

دفتر آینده‌نگری علوم و فناوری فرهنگستان علوم

چکیده: برای هر فرد و هر سازمانی بعضی از امور نسبت به سایر امور از اهمیت خاصی برخوردار است. اما یک مسئله معلوم و حتمی است و آن اینکه ما در دنیای تغییر و تحول زندگی می‌کنیم. پیش‌بینی آینده و کسب آمادگی برای روبه‌رو شدن با آن یک نیاز حیاتی است و این آینده‌نگری است.

واژه‌های کلیدی: سیاست‌گذاری، علوم و فناوری، اولویت‌گزینی، آینده‌پژوهی و پژوهش جامعه اروپائی، فرایند تصمیم‌سازی استراتژیک.

۱. خبرهایی کوتاه از فعالیت‌های آینده‌نگری علوم و فناوری در اروپا^۱

مدیریت کل تحقیقات کمیسیون اروپا در روزهای ۱۳ و ۱۴ ماه می ۲۰۰۲، کنفرانس «نقش آینده‌نگری در سیاستگذاری و گزینش اولویت‌های تحقیقاتی» را در اسپانیا در شهر Seville برگزار کرد. در این کنفرانس ۳۰۰ شرکت‌کننده از آکادمی‌های علوم، بخش صنعت، شخصیت‌های دولتی و پژوهشگرانی از ملل گوناگون و نیز مقامات مسئول منطقه‌ای حضور به هم رسانیدند. توجه به اظهارات برخی از شخصیت‌های شرکت‌کننده در این کنفرانس تأمل برانگیز است.

● پروفیسور Mulgan، مشاور ویژه آقای تونی بلر نخست‌وزیر بریتانیا، در باره اهمیت آینده‌نگری اظهار داشت: «امروز آینده‌نگری هسته اصلی نظام سیاستگذاری دولت بریتانیا را تشکیل می‌دهد. برای تحقق این امر دو واحد متشکل از ۱۰۰ نفر کارشناس که مستقیماً وابسته به دفتر نخست‌وزیر هستند، در تجزیه و تحلیل آینده پژوهی کلیه سیاست‌های بریتانیا فعالیت می‌کنند.» او تأکید کرد که آینده‌نگری نقش مهمی در استراتژی‌های بلندمدت موازنه - ناهمسو - (یعنی پیشگیری بیشتر و واکنش کمتر) فشارهای سیاسی روز به روز دارد.

● پروفیسور ارنست، برنده پرآوازه جایزه نوبل فیزیک، در سخنرانی خود در باره تأثیرات متقابل دور از انتظار علم و سیاست در بلندمدت صحبت کرد. او همچنین، از به کارگیری آینده‌نگری در تدوین منطقی‌تر سیاست‌ها حمایت نمود.

۲. شورای عالی نخبگان (HLEG)^۲ برای «گسترش آینده‌نگری به منظور استحکام بنیان استراتژیک حوزه‌های پژوهشی اروپا (ERA)^۳» در مارس سال ۲۰۰۲، گزارش خود را ارائه و راه‌هایی را برای جلب حمایت کشورهای اروپایی در استحکام بخشیدن به فرایند آینده‌نگری توصیه کرد.

شورای مذکور از ترکیب نخبگانی از وزارخانه‌های تحقیقات، مؤسسات آینده پژوهی،

۱. Foresight Europe, Issue 1, March 2003. Newsletter of the Science and Technology

Foresight unit, Directorate, European Commission

۲. High Level Expert Group

۳. European Research Area

سازمان‌های ارزیابی فناوری مربوط به پارلمان اروپا و صنعت برای کند و کاو عمیق راه‌های توسعه آینده‌نگری به منظور استحکام بنیان‌های استراتژیک تحقیقات در اروپا تشکیل شده است.

۴. مناسبت آینده‌نگری

به دلیل تغییرات پرشتاب اجتماعی و تکنولوژیک، نیاز به فرهنگ جدیدی که مبتنی بر تفکر آینده‌شناسی در جامعه باشد به شدت احساس می‌شود. مدیران ارشد تصمیم‌گیر جامعه باید مهارت‌های جدیدی را برای مواجهه با نقش رو به افول نظام‌های ارزشی سنتی و زوال گروه‌های ذینفع سنتی همراه با احساس مسئولیت و درک و توجه بیشتر با توجه به تغییرات شتابان تکنولوژیک کسب کنند. این فرهنگ جدید باید توجه خود را به ایجاد یک ساختار استراتژیک برای اتخاذ سیاست‌های آگاهانه‌تر و مدبرانه‌تری معطوف کند تا بتواند در رویارویی با چالش‌های پیچیده قرن جدید از یک نظام تصمیم‌سازی شفاف، گروهی و انعطاف‌پذیر بهره‌مند شود. از آنجایی که علم و فناوری از اصلی‌ترین عوامل ایجاد این تغییرات پرشتاب محسوب می‌شوند، مطالعات آینده‌نگری بستر مهمی برای ترویج مباحثات فراگیر اجتماعی با بهره‌گیری از دانش و اطلاعات خبرگان و ترغیب بخش‌های وسیعی از آحاد جامعه برای مشارکت در تفکر گروهی در خصوص تعیین اولویت‌ها و ساز و کارهای لازم ایجاد می‌کند. همکاری و همفکری خبرگان و مردم با تخصص‌ها و از بخش‌های گوناگون این فرصت را فراهم می‌آورد که بعد از اعمال تأثیرات لازم بر سیاست‌گذاری نتایج مطالعات آینده‌نگری، فرایندهای متهمی به این نتایج نیز موجب تغییر ذهنیت و آرای شرکت‌کنندگان در مطالعات آینده‌نگری شود.

۳. تأثیر آینده‌نگری بر سیاست‌گذاری سایر حوزه‌ها

مطالعات آینده‌نگری با طرح دیدگاهی از علم و فناوری آغاز می‌شود و پس از تلفیق مسائل هم‌تراز علم - جامعه در توسعه و رونق بنیان دانش اروپایی مشارکت می‌کند و چشم‌اندازهایی را برای فردای جامعه اروپا عرضه می‌دارد. بدین ترتیب، این مطالعات با ارائه چارچوب و ساختار سیاست‌های توسعه بستر توسعه به سامان این سیاست‌ها را در تمام زمینه‌ها

مقدور می‌سازد. با استحکام بخشیدن به گسترش آینده‌نگری در اروپا یکی از پیام‌های اصلی استراتژی لیسبون؛ یعنی «طراحی و به کارگیری سیاست‌های RTDI» تحقق می‌یابد.

۴. تحقق آینده‌نگری در اروپا

تحقق واقعی آینده‌نگری باید به ایجاد قابلیت‌ها و توانایی‌های جدید در تمام سطوح بخش‌های اجتماعی منتهی شود و باید بتواند از منافع بالقوه اقتصادی به مقیاس^۱ بهره‌برداری کند. مزایای سازماندهی آینده‌نگری در سطح کشورهای اروپایی را می‌توان به قرار زیر ذکر کرد:

- خلق فضای یادگیری: فرایندهای معمول و غیر معمول یادگیری باید مورد حمایت قرار گیرد تا بتوان از درس‌های فرا گرفته شده برای مراقبت از اطلاعات استراتژیک رو به رشد اطمینان حاصل کرد.

- هماهنگی همگانی مطالعات آینده‌نگری: به منظور بهره‌برداری اقتصادهای به مقیاس از نظر انتخاب خبرگان، اشتراک منابع و گردآوری تجربه‌های تطبیقی باید مطالعات آینده‌نگری با هماهنگی و به طور همزمان در هر مکان ممکن اجرا شود.

- پایش^۲: اقدامات پایشی مستمری که قابل دسترسی از طریق وب سایت باشد، منبع مفیدی را برای کسانی که در فرایند همکاری دارند، فراهم می‌سازد.

۵. پروژه‌های مشترک آینده‌نگری در سطح اروپا

تجزیه و تحلیل‌های مشترک پدیده‌ها و روندهای اصلی تحولات نوظهور در سطح اروپا موجب تولید اطلاعات استراتژیک نسبت به عوامل و گرایش‌های مشترک در سیاست‌گذاری توانایی‌ها و شایستگی‌های جامعه اروپا می‌شود.

۱. Economies of scale

۲. پایش عبارت است از تشخیص و شناسایی فعالیت‌های چندگانه آینده‌نگری‌ای که لازم است در تمام سطوح برای جمع‌آوری و بررسی بهترین نتایج و روش‌ها انجام پذیرد.

۶. انتشار

دستاوردها و نتایج آینده‌نگری باید از طریق پایگاه اینترنتی آینده‌نگری انتشار و اشاعه یابد. تجزیه و تحلیل‌های ثانویه این نتایج باید در سمینارها، گروه‌های کاری، فعالیت‌های ترویجی و نشریات مستقل مورد بررسی قرار گیرد.

۷. ایجاد پایگاه اشتراک دانش

در این گزارش توصیه‌هایی مبنی بر حمایت از توسعه تفکر آینده‌شناسی در اروپا به عنوان پایگاهی برای برنامه‌ریزی، سیاست‌گذاری و تصمیم‌سازی استراتژیک به کمیسیون اروپا عرضه می‌شود. مجموعه پیشنهادها ارائه شده به وسیله این گروه بیانگر تنوع فعالیت‌ها و عوامل در فرایند آینده‌نگری است. پیشنهاد ویژه این گروه به کمیسیون اروپا حاکی از ایجاد پایگاه اشتراک دانش برای کاربران و فعالان آینده‌نگری جامعه اروپایی است. بدین ترتیب، برنامه‌ها، اقدامات و مؤسسات آینده‌نگری با هم در ارتباط بهتری قرار می‌گیرند و کسانی که در این مطالعات شرکت دارند از حمایت همکاری‌های نزدیکی در اروپا بهره‌مند می‌شوند و در مواقع ضروری توسط هماهنگی‌های همگانی، مسائل و موضوعات مشترک را می‌توان در سطح فراملی، بین منطقه‌ای یا اروپایی هماهنگ ساخت.

۸. نتایج اصلی

با تحقق توصیه‌های شورای عالی نخبگان، کمیسیون اروپا می‌تواند در توسعه تلاش‌های آینده‌نگری اروپا به طریقی هماهنگ، در حالی که همزمان دعوت به تنوع و رقابت می‌کند، مشارکت کند. علاوه بر این، نقش آینده‌نگری به عنوان کاتالستی برای پیشبرد حوزه پژوهشی اروپا به وسیله توصیه‌های شورای عالی نخبگان مورد حمایت قرار می‌گیرد. این پیشنهادها به میزان زیادی موجب پیدایش دیدگاه‌ها و اهداف مشترک می‌شود و به پیشرفت حوزه پژوهشی اروپا کمک می‌کند.

ایجاد و توسعه حوزه آینده‌نگری اروپا مستلزم همکاری و دست داشتن اقدامات مشخص و قاطعی است که باید هم‌اکنون تعریف شوند. بدین ترتیب، بنیاد دانشی که نشان‌دهنده مهمترین مسائل و چالش‌های آینده علم و تکنولوژی در ساختار معرفتی جامعه اروپایی

۱۰۶ خبرهایی کوتاه از فعالیتهای آینده‌نگری علوم و فناوری در اروپا در سال ۲۰۰۲

است، برای بهره‌برداری پژوهشگرانی که در حوزه پژوهشی اروپا فعالیت می‌کنند، ایجاد می‌شود.

(تاریخ دریافت مقاله: ۸۱/۱۰/۷)